

A BERLINI NEMZETKÖZI NŐKONGRESSZUS.*

A berlini nemzetközi nőkongresszus, melynek szept. hó 19-étől 26-ig folyt tárgyalásain körülbelül 1600 nő a művelt világ minden részéből vett részt, — a nagyközönség fokozódó részvételének örvendett. Kezdetben nagyon kevés férfi volt jelen, de részint az eszmék gazdagságában bővelkedő előadások, részint az egyes előadóknak igen szép készültsége és nem egynek a közepesnél magasabb előadó képessége, leginkább pedig a rendkívüli nyugalom és higgadtság, melyben az a lelkesültség nyilatkozott, hogy kiki akár mint vezető, akár mint hallgató lehetőleg hozzájáruljon a kongresszus erkölcsi sikerének emeléséhez — csakhamar fölköltötték a méltán kiérdemlett közérdeklődést, mely mindvégig megmaradt. Valóban két kérdés az, mely a mostani társadalmat foglalkoztatja: a *socialis* és a *nőkérdés*, melyek egymással szorosan összefüggnek és a melyeknek megfejtése egymás nélkül elképzelhetetlen.

A nőkérdést előidéző egyik fontos tényezővel: a *nők túlnyomó számával* foglalkozott Daszynka asszony, dr. phil. (Berlin) a kongresszus 4. napján. A világnak 793 millió számlált népességében 1000 férfira 988 nő esik ugyan, de ezen kedvező arány Európa műveltebb részeiben a nők hátrányára alakult át, míg 7 déli államában több a férfi, mint a nő. Egész Európában 1024 nő esik 1000 férfira (Az Északamerikai Egyesült Államokban pedig 1000 férfira 953 nő): és pedig Franciaországban 1000 férfira 1007 nő, Angliában 1060, Németországban 1031. Tetemesen rosszabb az arány a nagy városokban: Párisban 1050, Londonban 1123, Berlinben 1091. Kutatva, hogy a kifejlődött (15—45 éves) nők közül hány van férjnél, a legrosszabb viszonyt *Bécsben* találta, hol 100 nő közül 54 hajadon, míg Berlinben 52. Mindebből következteti: 1. hogy a férfit jobban fogyasztja az élet; 2. hogy a hajadon nők számára okvetetlenül újabb keresetforrásokat kell nyitni. A valóságnak jobban feleltek volna meg adatai, ha a nők kifejllettségének életkorát 15 évnél

* Dr. Juba Adolf iskolaorvos- és egészségügytanárnak a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz intézett jelentése.

magasabbra tette volna. Rendkívül sajnálom, hogy sem ő, sem más nő nem foglalkozott a *családalapítást* hátráltató körülményekkel, melyek — úgy látszik — különösen Amerikában fejtették ki hatásukat, a hol pedig a nők száma kisebb mint a férfiaké és a hol a nőemancipáció a legmagasabb fokát érte el.

Igen természetes, hogy a kongresszusnak, ha a nőknek mind nagyobb munkakört és befolyást akar biztosítani, első sorban a *nők kiképzésével és pályaválasztásával* kellett kimerítően foglalkoznia. Hogy a nők egyetemi kiképzésével és az ahhoz előkészítő gymnasiális oktatással foglalkozott legtöbbet, a dolog természetében rejlik. «Egyelőre orvosi, jogi és természettudományi tanulmányokban kiképzett nőkre van szükségünk — mondta Käthe Schiermacher dr. phil. k. a. (Deutschland — Paris) Studium auf Hochschulen und Universitäten című előadásában. — Ha ilyen kiképzett nőink kellő számban lesznek, akkor a többi magától jó. Ilyenekre szükség van, hogy a nők érdeke minden téren érvényesüljön.» A különféle nemzetek női képviselőinek jelentéseiből kiderült, hogy a nők egyetemi kiképzése már mindenütt lehetővé van téve és hogy az egyetemi fokokat Németországon és Ausztrián kívül mindenütt el is nyerhetik. Valahányszor egy újabb országban kiküzdött eredményről történt közlés, tetszésüknek lelkes nyilvánulását adták a nők. Így akkor is, a midőn *Alexander Bernát* tanár a budapesti nőgymnasiumról szabadon tartott előadásában föl említette, hogy Ő Felsége, *Wlassics* miniszter úr előterjesztésére a magyar nőknek megengedte a bölcsészti és orvostkari előadások hallgatását a magyar egyetemeken és az orvosi, gyógyszerészti és bölcsészeti doctori oklevelek elnyerését. Amerikában már igen sok nő foglalkozik az *orvosi gyakorlattal*. *Miss Trench* (Ueber Frauenbewegung in Amerika) fölhozta, hogy az 1890-i népszámláláskor volt 4555 orvos nő, 337 nő fogorvos. Az előbbieknél jövedelme nem egy esetben a 20,000 dollárt is meghaladta. *Rabinovitsch Lydia* dr. phil. k. a. élénken vázolta a nehézségeket, míg az amerikai nőknek a mostani eredményeket elérniök sikerült. Eleinte külön orvosi Collegekben tanultak, így Philadelphiában, melynek kezdetben nyolcz (most 200) hallgatója volt, sőt külön kórházakat kellett emelniök. A nagy polgárháborúban fényesen bebizonyították használhatóságukat. Az orvosok és papok rendkívüli ellenszegülése daczára végtére megkapták az engedélyt az orvosi gyakorlat üzésére. 1871-ben az állam megengedte a consultálást orvosnőkkel. Csakhamar nőket alkalmaztak a new-yorki elmekórház nő-osztályán. Igen érdekes, hogy a férfiakkal egy egyetemen való kiképzésüket a szó szoros értelmében meg kellett vásárolniok. Baltimoreban orvos-egyetemet akartak létesíteni, de nem volt hozzá kellő pénz. A nők 150 ezer dollárral járultak hozzá, azon föltétellel, hogy a nők és férfiak együtt tanuljanak.

Különálló orvosi cursusok nők számára vannak Anglia Cambridge és Oxford egyetemén, továbbá Sz. Pétervárott, a mely utóbbiról azonban senkisé is emlékezett meg. A civilizatióban rohamosan előrehaladó Japán egyetemén állítólag 1000 nő tanul és az utolsó évben 30 tette le sikerrel az orvosi vizsgákat (*Ottilie v. Bistram* előadása szerint.)

A *nőgymnasiumokról* három előadás volt. *Ottilie von Bistram* k. a. (Karlsruhe) ismertette az első német nőgymnasiumot, melyet Karlsruheban 1893-ban nyitott meg az odavaló nőegyesület. A növendékeket 12 éves korukban veszik fel az alsó tertiában (tehát elmarad az unter- és oberquarta), melyben egyszerre két új tantárggyal foglalkoztatják eltérően a pædagogiai szabályoktól: latinnal és matematikával. A felső tertiában kezdik a görögöt, akár mint a fiúiskolában. Jelenleg három osztályban folyik a tanítás (u.-III., o.-III. és u.-II.) Az ober-sekundában utól akarják érni a fiúkat. Összesen 22 növendékük van, kik a matematikát nagyon szeretik. Tornaóra hetenként négy. Általában, de különösen a latinban, nem a mennyiségre fektetik a fősúlyt, hanem az alapos megtanulásra. *Rösler Dóra asszony* (Wien) a Verein für erweiterliche Frauenbildung kiküldötte referált a bécsi: *Gymnasiale Mädchenschule*-ről. Ez eszme már 1870-ben felmerült. 1888-ban az egyesület vette kezébe a dolgot és 1892-ben nyitották meg az első osztályt 25 tanulóval; jelenleg 100 növendéke van az intézetnek. Tanulás ideje hat év. Két év múlva tartják az első érettségit. A tanulmányok beosztására nem terjedt ki.

Alexander Bernát tanár tartotta a harmadik előadást a Budapestén létesített leánygymnasiumról. Rendkívül meglepte a kongresszust hogy mindjárt az első évben 80 tanuló jelentkezett és nagyon tetszett, hogy a görög nálunk nem kötelező tantárgy. Előadása igen tetszett és a kongresszust vezető nők, kikkel ismeretségbe léptem, gratuláltak Magyarország előhaladottságához. — *Bujvid* asszony (Krakkó) előadásában felemlítette, hogy az idei évben leánygymnasium nyílik meg Krakkóban, de bővebben nem foglalkozott vele. — Általában a *gleiche Pflichten, gleiche Rechte* elvét hangoztatva a kongresszus tagjai ugyanazon gymnasiális kiképzést követelik, milyen a fiuké. *Hermann Laura* k. a. a jelenlegi porosz felső leányiskolákat csak magasabb elemi iskolának mondja és sürgeti a női felső reáliskolát (latinnal és matematikával), melyek az egyetemre előkészítenek. A divatban lévő gymnasiális cursusok csak «Nothbehelf.»

A tanítónők állásával, mely jelenleg a művelt nők leglényegesebb keresetforrása, foglalkozott *Elisabeth Micssner* k. a. (Berlin) Ueber Volksschulen cz. előadásában specialisan német-porosz szempontból. Tanítónők már a XVI. században voltak, sőt a XVI. században még iskolavezetők is lehettek. A 30 éves háború elsöpörte őket. Utána a kormányok csak a

férfitanítóktól követelték az államvizsgákat. A helyzet még most sem egyenlő. Poroszországban 112 férfi- és csak 12 nőtanítóképző van. 1879-ben 5089, 1895-ben már 9309 tanítónő volt alkalmazásban, köztük 1200 Berlinben. Számuk aránylag tekintélyesebb Elsassban, Bajorországban, Mecklenburg- és Hamburgban. Vezetők csak Baden-, Köln- és Elsassban lehetnek (utóbbi államban 2251 a nő és 2751 a férfitanító). A kiképzés tartama 2—5 év, Poroszországban három év. A második úgynevezett gyakorlati vizsgálatot, nem követelik mindenütt, de Berlinben a torna- és kézimunka-diplomát. Férjhez menés esetén sok helyütt elvesztik állásukat, de mindenesetre a pensiójukat. Legkisebb a fizetésük Poroszországban 600 márka, általában mindig kisebb mint a férfiaké. A férfi legfeljebb 3800, a nő legfeljebb 2200 márkát érhet el Berlinben. Frankfurtban 2600 m. a nők maximális fizetése. Követeléseit hat pontban foglalja össze: 1. Ugyanolyan állami kiképzés, mint a férfiaké. Még az igazgatói vizsgát is letehessek. 2. A leányiskolákat nők vezessék. 3. Több tanítónői állás legyen. A leányiskolákban csupa nő, a közösökben (a melyekben fiú és leány együtt tanul) jó rész. 5. Tagság és szavazati jog iskolai tanácsokban és 6. női tanfelügyelők. A harmadik pontban kifejezett kívánságával szembeszállt *Hermann Laura* k. a. (Berlin) Höhere Mädchenschulen u. Seminare für Lehrerinnen cz. előadásában. Szerinte a leányiskolákban okvetlenül van szükség férfi tanerőkre, mert jelenleg csupán a férfiak részesülhetnek magasabb kiképzésben, míg a nők a magántanulmányra kénytelenek szorítkozni. Magasabb *seminariumok* létesítését sürgeti, milyen a *Victoria-Schule* Berlinben. Igen érdekes, hogy Oroszországban katolikus és evangélikus nők nem nyerhetnek tanítónői oklevelet. (*Tschebychew-Dmitriev* asszony). Midőn *Mársits Mariska* k. a. (Temesvár) ismertette a magyar tanítónők egyenlő helyzetét a férfiakéval, hogy nálunk a legtöbb felsőbb leányiskolákban igazgatónők vannak, nem tudtak eléggé csodálkozni. Igen jó a tanítónők helyzete Angolországban (M. Dodd) és Dániában.

Itt tartom helyén fölemlíteni *Frau Dr. Goldschmidt Henriette* (Leipzig) előadását: *Die internationale Bedeutung Friedrich Fröbel's für Familien- und Volkserziehung*. Ebben a nők legszentebb feladatának mondja a gyermekek nevelését, első sorban a magukénak, másodsorban a másokénak. *Szerinte a mint a férfiak katonának kell lennie, ép úgy a nőnek egy évet kellene a gyermekkerben töltenie, hogy azt mondhassa: szolgált a hazának.* A túlzott idealismustól eltekintve igen hasznos lenne, mert ilyen módon minden nő megtanulná, hogy később miként kellene saját gyermekét nevelnie. A legnagyobb haszon azonban — nézetem szerint — abban lenne, hogy ekkép a nők megszerezhessék a kisedővónői képesítést, ha nem is éppen a Fröbel-félet, szükség pl. özvegyiségre jutás esetén kenyérforrással rendelkezzenek.

Több előadó foglalkozott a nők *ipari és kereskedelmi* kiképzésével. E tárgyról, mely egyúttal az érintkezési pontot képezi a socialismussal, *Nendtwichné Hoffmann Jolán* asszony, ki a budapesti állami nő-ipariskola szervezetét és feladatát ismertette, fog bővebb jelentést beterjeszteni. Hasonlóképp elégségesen tartom röviden megemlíkezni *Storch Anna* k. a. Oberschwester előadását, ki *Bericht*-et nyújtott a Viktoria-Haus für Krankenpflege-ről Berlinben, melyben ápolónőket képeznek ki angol módszer szerint, kik közül nem egy, amint ezt *Gemberg Adine* asszony felemlítette, a gyarmatokban is teljesíti nehéz hivatását; sőt egy már több ízben tette meg az utat Afrikába. A Viktoriahaus látogatás tárgyát képezte a kongresszus nőtagjai részéről.

Uj munkakört biztosított a német nőknek *Kastner Elvira* dr. phil. k. a. (Friedenau—Berlin), ki Obst- és Gartenbauschule-t alapított, melyben nem csupán a díszkertészetre tanítanak, mint *Heil Commerzienrath* charlottenburgi iskolájában, hanem a kertészet összes ágaiban nyernek kiképzést, úgy, hogy a két évi tanfolyam elvégzése és a vizsgálat letévése után (az első vizsgálat szept. hó 18-án volt, az eredmény igen jó) önálló kertésznői állást foglalhatnak el bármelyik nagyobb uraságnál vagy városnál. A tanfolyam októberben kezdődik és kiterjed a gyümölcs-, főzelék-, szőlő- és virágtenyésztésre. További tantárgyak: dendrologia, talaj- és trágyatan, botanika, zoologia (hasznos és kártékony állatok, méh, szárnyasok), chemia és ásványtan, rajz (tervek), könyvvezetés és levelezés. A mellett folyton gyakorlatilag is kiképeztetnek. A munka nyáron reggel hét, télen nyolcz órakor kezdődik. Költség pensióval együtt 85 márka havonta, a nélkül 20 m. — Van egyéves cursus főleg gyakorlati oktatással. A kisebb (2—4 hetes) cursusokat gyümölcs és zöldségtenyésztésből, gyümölcs-conserválás- és értékesítésből úgy látszik beszüntette. — A nők kertészeti kiképzésének jövője lehet. Mint pályát kevés nő fogja választhatni, de mint *kereseti forrást* számos özvegy nő örömmel fogja megragadni. Ezekre való tekintettel azonban a cursusok nem tarthatnak két esztendőn át, mert így három év telnek el, míg munkájuknak eredményét látnák a gyakorlati életben. *Félévi kiképzés* főleg gyakorlati, volna kívánatos, ha másképp nem, a kertészetnek csupán egyes ágaiból, tehát külön-külön cursus a gyümölcs és szőlőtermelésből, külön a virágtenyésztés és díszkertészetből és külön a konyhakertészetből. A tapasztalat mutatná meg, vajjon az egész kertészetre kiterjedő tanfolyamok kívánatosak lesznek-e. A méhészet valamennyi cursusban taníttatnék. Végül igen kívánatos volna cursus a *tej-, vaj- és sajtkészítés* elsajátítására, mely szintén fél évre tartjedne és pedig a télire, míg a kertészet a nyárra. Ilyenkép egy év lefolyása alatt a megélhetés két fegyverével rendelkezhetnék sok özvegy nő és nem kellene lótniok-futniok postai, vasuti alkalmazás után, trafikot vásárolniok vagy épenséggel két évig tartó gyermek-

kertésznoi tanfolyamot végezniök. A családra nézve is jobb a nő kertészeti foglalkozása, mert így mindig együtt lehet gyermekeivel. Végül az egész országnak hasznára lenne. — Igen sajnálom, hogy *Budberg* bárónő (Livland) nem tartotta meg előadását az orosz mezőgazdasági iskolákról.

Ide tartozik *Hagen Margarethe* k. a.-nak a «*Fortbildungsschule*» cím alatt tartott értekezése. Igen fontosaknak tartja ezen iskolákat, melyek Németországban csak 25 év óta vertek gyökeret. Az elemi iskolának, mely a 6—14 éves gyermekeket az elemi dolgokra tanítja, a *Fortbildungsschule* volna a folytatása. De célját nem érheti el, mert a tanításra csak az esti órák állanak rendelkezésre, — a midőn a tanítványok az egész napi munka következtében elfáradtan és a törvénytől kényszerítve jönnek, és örülnek, ha a tanításnak vége van. A kevés idő miatt a hazai nyelvet csak heti két órában lehet tanítani, az *egészségtant* pedig egyáltalában nem, pedig arra nagy szükség volna. Az esteli oktatást be kellene szüntetni, az ismétlő iskola látogatását kötelezővé tenni (Poroszországban csak facultativ) és az elemi tanításhoz hozzácsatolni. *Lcányoknak* az utóbbi időkben nagyon elterjedt kereskedelmi cursusokon kívül szükséges a kiképzés a kézi munkákban és főzésben (*Kochschule*). Az ismétlő iskola átalakítása mind nagyobb hullámokat ver Németországban, különösen *von Senckendorf* birodalmi képviselő agitál ellene. Az ismétlő iskolák általános jellegének megszüntetése és *szakiskolákká* való fejlesztése lesz nézetem szerint a végeredmény. A *nők kiképzése* szempontjából szükségesek volnának: kereskedelmi, (már megvan, de egy év alatt igen sok munkát ró a növendékekre), gazdasági (kertészeti), nő-kézimunka- és háztartási tanfolyamokra két-három évi tartammal.

Az iskolákban tantárgyként tanítandó *egészségtannal* bővebben foglalkozott *Morgenstern Lina* asszony, a kongresszus lelkes elnöke: *Häusliche und öffentliche Gesundheitspflege* cím alatt. Két okból kívánja: 1. mert az anyák nem tudnak kellőképen bánni gyermekeikkel, a miből ered az óriási gyermekhalandóság; 2. mert számos nőt megfertőz férje. Ő rendes tantárgyként behozta a Verein für Kindergärtnerinnen iskolájában 1855-ben. Tanulják most már az Akademie zur wissenschaftlichen Pflege der jungen Mädchen és a Vorschule des berliner Hausfrauenvereines-ben. Utóbbi laboratoriumot is létesített, melynek vegyésze különösen az élelmiszerek hamisításainak és a trichinosisnak felismerésére oktatott. A felolvasó ide számítja az ugyanezen intézettől életbeléptetett tanfolyamokat, für häusliche Krankenpflege, melyeket két orvos tart gyakorlatokkal egybekötve.

A nők felvilágosítását a nemi betegségeket illetőleg kívánja *Bieber-Böhm Hanna* asszony «*Die Sittlichkeitsfrage*» című felolvasásában. Rettenetesek a következményei a férfi vagy férj által történő megfertőzésnek, *Rózsaffy* budapesti orvos szerint negyedik iziglen elhatnak. Kövo-

telése a *Keuschheit vor der Ehe und Treue in der Ehe*, követeli a férfiak nemi betegségeinek bejelentését a tisztí orvosi hivatalnak. — Nyilvánvaló, hogy ezen dolgokban csakis a férfiak felvilágosítása által lehet eredményt elérni, semmi esetre sem rendőri intézkedésekkel. A nők felvilágosításának e tekintetben nemcsak hogy nem volna czélja, hanem határozottan ártana a családi béke teljes megrontása által. Míg a gyermekhalandóság csökkentése, szóval a család egészségének előmozdítása végett a leányiskolákban kell az egészségtant tanítani, addig, ha a prostitutio ellen komolyan akarunk küzdeni, első sorban az ifjakat kell felvilágosítani, ballépésektől, mindenesetre az idő előtti nemi élvezetektől lehetőleg visszatartani, tehát őket is az egészségtanban oktatni, a mi nálunk Magyarországon már évek óta történik. Hasonlóképen csakis az egészségtan tanításával remélhetünk sikert az *alkoholismus* elleni küzdelemben, mely kérdésre *Baer* dr. med. titkos tanácsos hívta fel a nők figyelmét. Tekintve az alkoholismusnak úgy a férfiak mint a nők közti folytonosan növekedő elterjedését, hogy a bűntények mind nagyobb százalékban az alkohol befolyása alatt jönnek létre, igen fontosnak tartja az előadó a küzdelmet ellene, de megjegyzi, hogy törvények hozása hasztalan, egyedül csak *neveléssel* lehet sikert elérni.

Igen életrevaló és a nagyvárosok *proletárius gyermekeinek* érdekében lévő intézménynek kell tartanom a *Kinderhort*-okat, melyekben a szorgalmi időközön kívül oly gyermekek találhatnak menedéket, kiknek szüleik egész nap munkában vannak és róluk viszonyaik mostohasága miatt nem gondoskodhatnak kellőképen. Az első *Schmidt* igazgató létesítette Erlangen-ben 1872-ben, kinek fia *Schmidt Aurelius* (Grunewald-Berlin) lelkes hangon, tele pietással atyja iránt, hívta föl a nőket, hogy pártolják ezen intézményt, mely menedéket, felügyeletet, útmutatást és bátorítást nyújt az elhagyott gyermekeknek. *Plathon Anna* asszony ismertette a Németországban eddig létesülteket. Eddig 60 városnak és 35 falunak van *kinderhortja*. Berlinben van 23 leányok számára és 9 fiuk számára, Hamburgban 10 és 5, Lipszében 3, 3. Berlinben, hol az oktatás csak délelőtt folyik, délután jönnek a leányok az egyesülettől kibérelt helyiségekbe. Az újabb emelt iskolaépületekben már e célról is gondoskodnak. Berlinben az egyesület fiatal nőtagjai segédkeznek a fizetett tanítónőnek, az egészségi felügyeletet pedig egy-egy közelben lakó orvos teljesíti minden díjazás nélkül. A növendékeik első sorban elvégzik feladványaikat, játszanak, sétálnak, hetenként egyszer ruhájukat foltozzák, uzsonnát is kapnak és karácsonyfát állítanak nekik. A jó magaviseletüekről és a kiválóbakról az iskola befejezése után (*confirmatio* után) is gondoskodnak, az ápolónői tanfolyamokban vagy cselédiskolákban helyezik el őket. A fiúk közügyességi munkákat végeznek, falun pedig a kertészkedést üzik.

Nevelés szempontjából három előadás érdekelt: *Dupont Pauline* k. a. (Páris) a des Ternes école professionnelle igazgatónéja Rapport pédagogique cím alatt ismertette a növendékekkel szemben követett eljárását. Kinevezésekor 1880-ban eltörölte a jutalmakat és büntetéseket, s az egyénben az *öntudatosság és igazságosság* érzésének felébresztésével és fejlesztésével iparkodott tettének helyességéről vagy helytelenségéről meggyőzni. E célból a vezető életének nyitott könyvének kell lennie, különösen az év elején naponta morális megbeszéléseket kell tartania valamely előadott eset kapcsán. A tanulók kötelesek minden hónapban egyszer referálni úgy a saját mint a társaik előmeneteléről, míg a tanítók feljegyzései ellenőrzésre szolgálnak. Ilyen módon még az osztályzatokat is eltörölhette, melyek a jó tanulóban a gőgösség, rossz tanulóban az irigység érzését felébreszthetik. A tehetséges tanulót meggyőzte, hogy jó tanulásával, erejének kellő kifejtésével csak kötelességét teljesítette önmaga és a társadalom iránt; a gyengébb tanuló lelkiismeretét pedig, feltéve, hogy teljes erejéből iparkodott, megnyugtatta. Színészi pathosban tartott előadása végén számos francia kitűnőségre hivatkozott, kiknek az ő módszere rendkívül megtetszett. Természetes, hogy ezen eljárás csakis a tanulóknak élénk megfigyelésén alapulhat, a mit *Miss Margaret Clapperton* (Edinburgh) «Die Beobachtung der Kinder» című előadásában a nevelés első feladatának tekint. A tanító kötelessége a félelem, fáradság stb. legapróbb jeleit észrevenni és ezekből következtetni, vajjon a tanulók az előadatottakat felfogták, a kiadott parancsokat nem csupán kényszerűségből követték-e?

Egy berlini orvos «Das Sitzen der Schulkinder» cím alatt rövid előadást tartott, melyben különösen a leányoknál gyakori gerincoszlop-elferdülést a rossz padoknak és a rossz tartásnak irásközben tulajdonítja. Hasonlóképp rossz az ülésük otthon. De sem ő, sem a discussioban résztvett hölgyek nem hozták fel a tulajdonképeni okot: a leányoknak rossz, oldalvást történő leülését, minek következtében az egyik oldalon összegyömöszölt ruhákon ülnek. Így az egyik váll magasabbra kerül. Az ajánlott ellenszerek közül legfeljebb az állóírás felel meg némiképp; a legjobb ellenszereiről, oly tornagyakorlatok végzéséről, melyeknél a gerincoszlopnak egyenes tartása főfeltétel, senki sem emlékezett meg.

Felette fontosnak tartom a nőktől gyakorolt foglalkozások befolyását *egészségükre*, a minek kiderítése az orvosnők feladatát képezné. A kongresszusnak tudomására hozott adatok száma igen csekély. Egyik (chicagai) nő előadásában röviden erre is kiterjeszkedett. Adatai szerint 100 egyetemet végzett nő közül 38% ment férjhez (tehát még sokkal kevesebb, mint Bécsben a 15—45 éves nők közül), 20% otthon volt, 35% mint tanítónő működött, a megmaradó 7% pedig a többi pályákra oszlott szét. Állítja, hogy az egyetemet végzett nők később mannek

ugyan férjhez, de közülök kevesebb válik el, gyermekeik egészségesebbek. *Rabinovics Lydia* dr. phil. (Pennsylvania) k. a. «Das Studium der Medicin» című előadásában felhossa, hogy *Erismann* szerint orosz orvosnők 8—10 esztendőn át is végeztek falupraxist és hogy Philadelphiában a közelmúltban 150—200 orvosnő találkozott, kik mindannyian igen egészségesek voltak. (Persze a betegek nem jöhettek). — Az életpályáknak a nők egészségére gyakorlott befolyásától, mely előbb-utóbb a nők jelenlegi túlnyomó számának csökkenésében fog nyilvánulni, fog függni, vajjon versenyképességük a férfakkal szemben megmarad-e?

A család alapításának könnyítése, jóllétének előmozdítása és biztosítása — úgy látszik — a jövő kongresszusok tárgyát fogja képezni, minekutána már kivívták a pályák szabad választását és mindenütt érvényesítették a nők jogait, még a politikai téren is. Nem tartom lehetetlen dolognak, hogy a nők előbb-utóbb két pártra fognak szakadni: egyikre, mely a nők uralmát óhajtja kivívni, másikra, mely a család mellett fog síkra szállani. S habár kétségtelen, hogy a kongresszus nem terjeszkedett ki a nőkérdés minden ágára vagy legalább is egyes kérdésekkel, napirenden lévőkkel, kelleténél inkább bővelkedett, még sem osztozhatunk *Braun Lilli* (orvos neje) socialista vezérszónok nézetében, ki a kongresszusnak szemére vetette, hogy tagjai a «Damenfrage»-val foglalkoznak és a doctori cím elnyerésével hiúságuknak óhajtanak eleget tenni.

JUBA ADOLF.

A GENFI TANÜGYI KONGRESSZUSRÓL.

1896. július 14—15.

Az idén Genfben szintén országos kiállítás volt s ebből az alkalmából a kongresszusok egész raja ülésezett e városban. A kongresszusok közt minden bizonynyal legnépesebb volt a tanügyi, melynek 1700 résztvevője volt. Tekintélyes szám, de még jelentékenyebbnek fogjuk találni, ha relative vesszük, azaz, ha arra gondolunk, hogy a kis, három milliő lakossal bíró Svájc szolgáltatja ezt a contigenst.

Szervezetét illetőleg teljesen elütött a genfi kongresszus a szokásos chablontól: napirendjére ugyanis összesen csak két tárgy volt kitűzve. Az egyik: a *nevelő oktatás*, a másik: a *továbbképző népiskola* (école complémentaire) kérdése. Továbbá még abban is különbözött, hogy a referensek részletes megokolást dolgoztak ki előterjesztendő javaslataikhoz s ezt az elaboratumot a rendező bizottság kinyomatta és a gyűlés előtt osztotta szét. Ennek folytán a kongresszus tagjai nemcsak